

Tanrı'nın Ayetlerinin Çözömlenmesi

İslam'a Fenomonolojik Bir Yaklaşım

Annemarie Schimmel

Çeviri:
Ekrem Demirli

alBaraka
Yayınları

Annemarie Schimmel

Annemarie Schimmel (1922 - 2003) ilk doktora çalışmasını Berlin Üniversitesi'nde İslam Medeniyeti üzerine yapmıştır. Yirmi üç yaşında Almanya, Marburg Üniversitesi'nde Arap Dili ve İslam Araştırmaları alanında profesör olmuştur. Aynı üniversitede ikinci doktorasını dinler tarihi alanında yapmıştır. Schimmel 1954 yılında Ankara Üniversitesi'nde dinler tarihi profesörü olarak çalışmaya başlamıştır. Üniversitedeki görevi esnasında kendisini Türkiye'nin tasavvufi gelenek ve kültürünü araştırmaya adanmıştır. Yazarın İslam edebiyatı, kültürü ve tasavvufu alanlarında elliye aşkın telif eseri, ayrıca Farsça, Urduca, Arapça, Sindi, Türkçe şiirlerden İngilizce ve Almancaya yaptığı sayısız tercümesi bulunmaktadır.

Ekrem Demirli

Ekrem Demirli, 1969, Rize-İkizdere doğumludur. 1993 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra 1995 yılında Abdullah İlahî'nin Keşfü'l-Vâridât'ı adlı teziyle yüksek lisansını; 2003 yılında ise Sadreddin Konevi'de Marifet ve Vücûd başlıklı çalışmasıyla doktorasını tamamlamıştır. Hâlen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliğini sürdüren Demirli, çalışmalarını ağırlıklı olarak iki alanda sürdürmektedir: Birincisi Konevi şârihleri ikincisi ise İbnü'l-Arabî. Ekrem Demirli'nin Sadreddin Konevi, Abdürrezzâk Kâşânî, İbn Sina ve İbnü'l-Arabî'den çevirileri, hakemli dergilerde yayınlanmış makaleleri ve ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunulmuş tebliğleri bulunmaktadır.

Friedrich Heiler'in Anısına
(1892-1967)

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	9
ÖNSÖZ.....	11
GİRİŞ.....	15
I. Tabiat ve Kültürün Kutsal Görünümleri	27
II. Kutsal Mekân ve Zaman.....	87
III. Kutsal Davranış.....	139
IV. Kelam ve Metin.....	169
V. Fert ve Cemiyet.....	249
VI. Tanrı ve Yaratması: Eskatoloji	303
VII. İslam'a Nasıl Yaklaşılabılır?	333
KAYNAKÇA.....	351
DİZİN	385

KISALTMALAR

- AM:* *Abadis-i Mesnevi, Firuzanfer*
- ARW:* *Archiw für Religionswissenschaft*
- BIFAO:* *Bulletin de l'Institut Français d'Arceologie Orientale*
- CIBEDO:* *Christlich-islamische Begegnung Dokumentationsstelle, Frankfurt*
- D:* *Divan-ı Kebir, Rumî*
- EI:* *Encyclopedia of Islam, 2nd edition, Leiden 1954*
- ERE:* *Encyclopedia of Religion and Ethics, ed. Hastings, 1908*
- IC:* *Islamic Culture, Hyderabad/Deccan*
- IRAN:* *Journal of the British Institute of Persian Studies*
- JA:* *Journal Asiatique*
- JAOS:* *Journal of the American Oriental Studies*
- JPOS:* *Journal of the Palestine Oriental Studies*
- JRAS:* *Journal of the Royal Asiatic Studies*
- M:* *Mesnevi-i Manevi, Rumî, ed. Nicholson*
- MW:* *The Muslim (later: Muslim) World*
- REI:* *Revue des Etudes Islamiques*
- RGG:* *Die Religion in Geschichte und Gegenwart, 3rd edition*
- RHR:* *Revue de l'Historie des Religions*
- SWJA:* *Journal of the Scientific Society of South West Africa*
- WT:* *Die Welt des Islams*
- WZKM:* *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*
- ZDMG:* *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*

ÖNSÖZ

Gifford Seminerleri'nde konuşma yapmak, genel olarak "din" alanında çalışan her bilim insanı için büyük bir onur ve ayrıcalıktır. 1992 yılının ilkbaharında konuşma yapmam için Edinburg'a davet etmelerinden dolayı "*Gifford Seminerleri Mütevelli Heyeti*"ne son derece müteşekkirim. Bu konuşma, benim için oldukça keyifli bir tecrübe olmuştur. Bununla birlikte seminerci, kendisinden önce bu seminerlere katılmış kıymetli bilim adamlarının isimlerinin baskısını üzerinde hissederek, seçilen konunun hakkını tam olarak verip veremeyeceği endişesini taşımaktadır -ki bu kez seçilen konu "*İslam'a fenomenolojik bir yaklaşım*"dır. İslam gibi, üzerinde çokça araştırmalar yapılmış, genellikle yanlış anlaşılmış ve bazen de dinler tarihçileri tarafından son derece iptidâî bir din olmakla suçlanmış bir dinin farklı yönlerine dair genel bir bakış sunmak akıllalmaz görünebilir. Bununla beraber, son yıllarda İslam'la ilgili bilimsel çalışmalar pek çok insanı kendisine çekmektedir. Bu çalışmalar, son yıllarda İslam dünyasındakiler kadar, Müslüman nüfusun gittikçe arttığı diğer bölgelerdeki siyasi gelişmeler tarafından motive edilen çalışmalardır. Bu siyasi ve sosyolojik çalışmaların çoğunun, İslam'ın "manevi" değerleriyle çok az ilgili olduğunu belirtmeye gerek yoktur; bunun yerine bu çalışmalar, dinî otorite sorunlarından, çocukların Ortaçağ İslam toplumundaki konumlarına; Müslümanların Batı eğitim sistemine verdikleri cevaplardan, sufilerin değişen rolüne; Müslümanlığı seçmenin nedenlerinden, Kur'an'da biyosferin formasyon ve fonksiyonuna, insan hakları ve bunların modern dünyada uygulanması meseleleriyle ilgilidir. Gerçekten de literatürdeki bu sürekli artış, uzun ve ayrıntılı kaynaklardan

uzak durup bibliyografyada sadece metinde ya da notlarda fiilen yer almış çalışmaları zikretmemi gerektirmiştir. Materyali böyle bir yöntemle ele aldığı için okuyucunun hoşgörüsüne sığınıyorum.

Bu seminerler, İslam'ın değerleri ve dilleriyle bir ömür süren meşguliyetin ve Müslüman dostlarla yapılan sayısız tartışmaların bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu dostların bir bölümü gerek İslam coğrafyasında gerekse dünyanın dört bir yanındaki yüksek öğrenimli ve entelektüel bilim adamları iken, bir bölümü ise Pakistan, Hindistan ve Türkiye'deki sıradan-cahil köylüler, özellikle de kadınlardır. Bu seminerler, İslami çalışmalardaki hocalarımın verdikleri ilhamlara çok şey borçludur -en önemlilerini zikretmek gerekirse, Richard Hartman, Hans Heinrich Schaeder ve Berlin'deki Ernst Kühnel'i zikredebilirim- fakat en büyük katkı, bana dinler tarihi dünyasının kapısını açan F. Heiler ile olan beraberliğime aittir; bu seminerler, F. Heiler'in anısına ithaf edilmiştir. Aynı şekilde, Marburg, Ankara, Bonn ve Harvard'daki öğrencilerime, arkadaşlarıma ve Avrupa'da, Kuzey Amerika'da Yakın ve Ortadoğu'da konferanslarımı sabırla dinleyen ve İslam düşüncesi, sanatı ve şiirinin yeni boyutları hakkında beni uyaran herkese müteşekkirim. Kur'an ayetlerinin hat sanatı temsilleriyle bu kitabı süsleyen Cologne'li Dr. Şems Enver el-Hüseyni'ye; Köln'deki "yazı meleğim", metni daktilo eden sanat tarihçisi Cologne'li Christa Sadazoy'a; metni titiz ve dikkatli bir şekilde yayına hazırlayan Edinburg'lu sanat tarihçisi İver Normand'a da minnettar olduğumu belirtmek isterim.

İlk dönem tasavvufunun yanı sıra [Hz.] Muhammed hakkındaki pek çok titiz çalışmayı da kendisine borçlu olduğumuz İsveçli Protestan-piskopos aynı zamanda İslam araştırmacısı Tor Andrae bir defasında şöyle demişti:

"Fikir sahasındaki her hareket gibi dinî bir akide de insan zayıflığı ve basitliğinin dinin ideallerini yanlış gösterip sakatlamış olabileceği bir yönetime göre değil, kendi gerçek ve temel gayelerine göre değerlendirilme hakkına sahiptir."

Bu gerçeği akılda tutup İslam'a yaklaşmaya çalışarak, bu konferansların İslam'daki düşünce ve hayatın dayandığı esasların bir kısmını aydınlatmaya yardımcı olabileceğini ümit ediyorum. Okuyucular, hiç şüphesiz, ilgi ve ihtisas alanlarına göre hem İslami kaynaklardan hem de diğer dinlerden sayısız benzerlikler ve etkiler ilave edebileceklerdir. Bununla beraber, eserde bu gibi benzerlikler görüldüğünde, buradaki amaç, tekrar Julius Wellhausen'in

(1897) klasiğinin ismi olan “*Reste arabischen Heidentums*” üzerinde ısrar etmek değildir; ya da şu veya bu harici etkinin İslam’ın gelişmesini tayin ettiğini ispatlamak ya da böyle bir şeyi teklif etmek niyetinde de değilim: Hiç kimse böyle etkilerin İslam’da bulunduğunu inkâr edemez; zira hiçbir din, boşlukta gelişmez ve dinî lider, kurucu veya peygamber, dinleyicilerin -en azından belli bir dereceye kadar- aşına oldukları dili ve onların anlayacağı şekil ve simgeleri kullanmak zorundadır. Toprak, hava, yağmur ve böceklerin gübrelemesi olmasaydı hiçbir ağaç -ki bir dini pekâlâ bir ağaca benzetebiliriz- kuşlara ev olacak veya yakınına gelenlere gölgelik ve olgun meyveler sağlayacak kadar güçlü olamazdı (nitekim Mevlânâ Celaleddin Rumî, *Mesnevi*’deki “Dakuki hikâyesi”nde aynı şeyi söyler. M. c. III, 2005. beyit). Fakat bu tesislerin, mutlak anlamda bir değerleri yoktur: Her din, sadece şu veya bu şekilde kendi özüyle uyumlu düşünce, âdet ve eğilimleri kendisine katar. Bunun yanı sıra, her dinin bâtınî ve zâhirî bir görünümü olduğu için, herhangi bir hüküm, teklif veya hukukî talimat, farklı insanlar tarafından farklı şekillerde anlaşılıp yorumlanabilir. Bu bağlamda, akla birtakım kadim deyimler gelmektedir: “*Su bardağının rengini alır*” veya “*Sonsuzluğun beyaz aydınlığı*”; rensiz Nur, sadece sürekli değişen renklerdeki yansımalarında görülür hâle gelebilir.

Amacım, bu renkli yansımalara, Goethe’nin “*Farbiger Abklang*”ına işaret etmek; veya Kur’an’ın ifadelerini kullanırsak, sonsuz çeşitlilikleriyle Tek Gerçeğe delâlet eden işaret ya da “ayet”lerin bir kısmını çözümlemeye çalışmaktan ibarettir.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ
يَقْسُوا بِالنَّفْسِ
وَالْأَيْدِي
سَلَالِمٍ
تَوَارَى

سید شیری
۱۹۹۳

“Onlara ayetlerimizi ufuklarda ve kendi nefislerinde göstereceğiz.”
(Sure, 41/53)